

دایرةالمعارف قرآن: گامی در حفظ و ترویج میراث تفسیری

○ علی خراسانی

این منبع فیض بهره گرفته و دلدادگان قرآن را در اعصار مختلف از چشمه سار زلال معرفت قرآن سیراب ساخته‌اند و مجموعه کم‌نظیری از معارف را به جهان علم و فرهنگ تقدیم کرده‌اند. غیرمسلمانان نیز آن‌گاه که بدون تعصب و با دیده انصاف به سراغ قرآن آمده‌اند آن را با احترام نگریسته و با اعجاب فراوان برای درک معانی بلند آن کاویده‌اند و آثار بسیاری پدید آورده‌اند. از همین رو بر قرآن پژوهان عصر حاضر است که با استفاده از ابزار نو به ساماندهی مطالعات قرآنی بپردازند و ضمن پاسخگویی به نیازهای امروزه، نتیجه پژوهش‌های پیشینیان را نیز با شکل امروزی و مطلوبی عرضه کنند.

مرکز فرهنگ و معارف قرآن وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم که نزدیک به دو دهه فعالیت قرآنی دارد برای تحقق هدف مذکور و دستیابی سریع و آسان به ره‌آورد علمی قرآن پژوهان پیشین و عصر حاضر و کوتاه‌کردن راه پژوهش، با همکاری دانشوران قرآنی و بهره‌گیری از تجربیات و انبوه پژوهش‌های انجام شده برای نخستین بار در جهان اسلام اقدام به تألیف دایرةالمعارف قرآن کریم کرده است. این دایرةالمعارف در قلمرو موضوعات و مفاهیم قرآن، اعلام قرآن و علوم قرآنی حدود سه هزار مقاله خواهد داشت.

از آنجا که در مقالات دایرةالمعارفی سیر تطور مبحث مورد تأکید است توجه به تراث اسلامی و آثار برجای مانده از سلف صالح اعم از مفسران، فقیهان و متکلمان که حاصل تحقیق و تدقیق خود را در قالب تفسیر، فقه و اعتقادات عرضه کرده‌اند الزامی است. از

این دایرةالمعارف در قلمرو موضوعات و مفاهیم قرآن، اعلام قرآن و علوم قرآنی حدود سه هزار مقاله خواهد داشت

تنوع و گستردگی اطلاعات در عصر جدید به ناچار قالب‌های جدیدی را برای عرضه اطلاعات اقتضا می‌کند. یکی از این قالب‌های نوین برای عرضه سریع و انبوه اطلاعات دایرةالمعارف است که در علوم و گرایش‌های مختلف به شکل تخصصی مورد توجه است. در دایرةالمعارف کوشش می‌شود همه ورودی‌ها و مدخل‌های دستیابی به اطلاعات، شناسایی شده و به ترتیب الفبا که آسان‌ترین شیوه دسترسی است عرضه شود.

بدون شک یکی از عرصه‌هایی که از اطلاعات حجیم و فراوانی برخوردار است، معارف و موضوعات قرآن کریم است. زیرا این کتاب آسمانی پس از نزول، همواره در کانون توجه و تحقیق پژوهشگران مسلمان بوده و هریک به فراخور دانش، توانایی و تلاش خود از

گامی در حفظ و ترویج میراث تفسیری

دوره سوم
شماره ۱۴۰

مرکز فرهنگ و معارف قرآن با همکاری دانشوران قرآنی و بهره‌گیری از تجربیات و انبوه پژوهش‌های انجام شده برای نخستین بار در جهان اسلام اقدام به تألیف دایرةالمعارف قرآن کریم کرده است

مدنظر است^۲.

در این دایرةالمعارف سعی بر آن است که اهل تحقیق را در موضوعات ارائه شده از منابع فرعی بی‌نیاز کند و در کنار آن سعی شده تا دانشجویان و عموم دانش پژوهان آشنا به مبانی قرآن نیز به فراخور توان و در عرصه مطالعات عمومی یا تخصصی خود بتوانند از مقالات استفاده کنند و از همین رو انتظار می‌رود مخاطبانی گسترده در سطوح مختلف را به خود جلب کند و در نتیجه تراش تفسیری ما را بیش از پیش احیا کند. میراثی گرانبها که از مفسران حقیقی وحی یعنی رسول اکرم (ص) و امامان اهل بیت (ع) و نیز از صدها مفسر و محقق به ما رسیده و بر چهره معرفت دین همچنان می‌درخشد.

در این میان تفاسیر شیعه که در اثر عوامل مختلفی بیشتر در جهان تشیع مطرح بوده و به گونه‌ای شایسته مورد توجه قرآن پژوهان اهل سنت و خاورشناسان نیستند می‌توانند جایگاهی مناسب بیابند به ویژه آن که مرکز فرهنگ و معارف قرآن بر آن است تا پس از انتشار جلد‌های نخست دایرةالمعارف، به ترجمه آن به عربی و انگلیسی اقدام کند. هم‌چنین این مرکز مصمم است که برخی از مقالات را با زبانی ساده و روان برای کودکان و نوجوانان نیز عرضه نماید.

پی‌نوشت:

- ۱- دایرةالمعارف قرآن کریم، جلد اول، بند ۴، تشکیل پرونده علمی.
- ۲- همان، بند ۶، اصول و ضوابط تدوین دایرةالمعارف.

همین‌رو در آیین‌نامه تشکیل پرونده علمی این دایرةالمعارف، قدمت و کهن بودن منابع از معیارهای اساسی در استفاده از آن است.

هم‌چنین در چینش منابع در پرونده علمی بر قدمت زمانی تأکید شده است: «پژوهشگر پس از گردآوری اسناد، آنها را به ترتیب اهمیت و اولویت می‌چیند و در چینش اسناد به‌طور معمول چینش ترتیبی رعایت می‌شود: کتاب‌های راهنمای آیات، فرهنگ‌ها و واژه‌نامه‌ها، تفاسیر، منابع فقهی، مجامع روایی، ماخذ تاریخی و رجالی، تک‌نگاری‌ها، دایرةالمعارف‌ها. چینش در مجموعه‌های موضوعی مذکور براساس تاریخ وفات مؤلفان صورت می‌پذیرد».

در تألیف مقالات، استفاده از منابع دست اول و معتبر به مؤلفان توصیه شده است: «منابع مقالات، منحصر به کتاب‌های چاپ شده نیستند و هنگام لزوم از کتاب‌های خطی، مقالات، رساله‌ها و پایان‌نامه‌های حوزه‌ای و دانشگاهی نیز بهره گرفته شده است. بنا بر آن است که منابع مقالات دایرةالمعارف کاملاً معتبر باشند؛ یعنی از جنبه کتاب‌شناسانه، از متون مرجع، اصیل و دست اول به شمار آیند.

فقط در مواردی به متون درجه دوم از جمله منابع معاصر استناد می‌شود که ضرورتی در میان باشد به‌طور مثال موضوع مورد بحث در منابع اخیر، تازه و ابتکاری یا مشتمل بر دیدگاه و تحلیلی نو باشد. گرچه در هر مقاله، کوشیده شده از عمده منابع علمی و معتبر در قلمرو آن مقاله استفاده شود، در استفاده از آثار دانشوران غیرمسلمان و نیز در مراجعه به آثار مسلمانان غرض‌ورز و متعصب، نکته‌سنجی و درک مواضع حساس همواره

در این دایرةالمعارف سعی بر آن است که اهل تحقیق را در موضوعات ارائه شده از منابع فرعی بی‌نیاز کند و در کنار آن سعی شده تا دانشجویان و عموم دانش پژوهان آشنا به مبانی قرآن نیز به فراخور توان و در عرصه مطالعات عمومی یا تخصصی خود بتوانند از مقالات استفاده کنند

